

METODİKA

Sevda İmanova
Azərbaycan Dillər Universiteti

MƏDƏNİYYƏTLƏRARASI SƏRİŞTƏNİN FORMALAŞDIRILMASINDA İSTİFADƏ OLUNAN MODELLƏRİN TƏSNİFATI

Açar sözlər: *elmi-pedaqoji modellər, modelləşdirmə, mədəniyyətlərarası səriştə modellərinin təsnifatı, xarici dillərin tədrisi*

Keywords: *scientific-pedagogical models, modelling, the classification of intercultural competence models, foreign language education*

Ключевые слова: *научно-педагогические модели, моделирование, классификация моделей межкультурной компетенции, обучение иностранных языков*

Fundamental tədqiqatlarda olduğu kimi mədəniyyətlərarası səriştənin struktur komponentlərinin öyrənilməsi üçün əsasən aşağıdakı nəzəri metodlardan istifadə olunur:

1. təsnifat;
2. təhlil;
3. sintez;
4. abstraksiya;
5. konkretləşdirmə;
6. müqayisə;
7. modelləşdirmə.

Pedaqoji tədqiqatlarda son on ildə ən çox müraciət olunan elmi tədqiqat metodu modelləşdirmədir. Pedaqoji modelləşdirmə elmi və pedaqoji modellərin yaradılması və öyrənilməsi haqqında metodudur. Elmi və pedaqoji model öyrənilən mövzunu kifayət qədər özündə əks etdirən, zehni olaraq təqdim olunan və ya maddi cəhətdən həyata keçirilmiş sistemdir. Modelləşdirmə həqiqi obyektlərin şərti görüntüləri, analoqları ilə əvəz edilməsi ilə səciyyəlonən ictimai proseslərin öyrənilməsi metodudur. Modelləşdirmədə tədqiq olunan sistem və proseslərin xüsusiyyətləri, əlaqə və istiqamətləri əks olunur, həmçinin bu onların vəziyyətini qiymətləndirməyə, proqnoz və məlumatlı qərar verməyə imkan verir [1].

Model sözü fransız dilində *modele*, latın dilində *modulus* ölçü, nümunə mənasını verir. Modelin öyrənilməsi obyekt haqqında yeni biliklər, vahid məlumatlar əldə etməyə imkan verir. Modelin əsas xüsusiyyətləri aşağıdakılardır:

1. aydınlıq;
2. mücərrədlik;
3. elmi fantaziya;
4. məntiqli bənzətmə.

Başqa sözlə, model əyani formada ifadə olunan fərziyyədir. Modelləşdirmə özünəməxsus idrak vasitəsi olan modelin köməyi ilə tədqiqatçıların öyrəndikləri obyektlərin orijinalı haqqında yeni biliklər təqdim edir. “Model” termini son illərdə insan fəaliyyətinin bir çox sahələrində müasir elmi tədqiqat aləti kimi istifadə olunur. Buna baxmayaraq, “model” və “modelləşdirmə” anlayışlarının elmi ədəbiyyatda dəqiq və birmənalı izahı mövcud deyil. Elmi pedaqoji modellər tədqiqatımızın obyektini olan mədəniyyətlərərası səriştənin formaləşdirilməsinin xarici dillərin tədrisi zamanı həyata keçirilməsində əvəzsiz vasitə hesab olunur.

Mədəniyyətlərərası səriştə məlum olduğu kimi, bir sıra akademik fənnlərin tədqiqat predmetinə çevrilmişdir. Bu anlayış antropologiya sahəsində yaranmış və daha sonra kommunikasiya nəzəriyyəsi, sosiologiya, iqtisadiyyat, sosial psixologiya, etnopsixologiya, sosiolinqvistikə, linqvodidaktika və menecmentlik nöqtəyi nəzərindən təsvir olunmuşdur. Mədəniyyətlərərası səriştə xarici dillərin tədrisi metodikası sahəsinə XX əsrin 80-ci illərində daxil edilmişdir.

Səriştənin modellərindən bəhs edərkən əvvəlcə müxtəlif dövrlərdə mədəniyyətlərərası səriştəyə verilən təriflərə nəzər salaq.

1984-cü ildə B.Şpisberq və U.Kyupaçın təqdim etdiyi təyinat mədəniyyətlərərası səriştə modellərinin əsası kimi qəbul edilmişdir. Qeyd olunan tərifə əsasən, səriştəli kommunikasiya iştirakçısı səmərəli fəaliyyət göstərir, habelə məqsədinə nail olmaq üçün sosial ətraf mühiti bacarıqla idarə etmək qabiliyyətinə malikdir, davranışının qarşılıqlı münasibət şəraitində bəyənilməsinə əməlidir [2, s.9].

Xarici dillərin tədrisi metodikası sahəsində mədəniyyətlərərası səriştəni ilk olaraq tədqiq edən alimlərdən Durham Universitetinin professoru M.Bayramın fikrincə, mədəniyyətlərərası səriştə deyərək eyni dərəcədə həm digər mədəniyyətlərin nümayəndələri, həm də öz doğma mədəniyyətinin nümayəndələri ilə uğurla ünsiyyət qurmaq bacarığı başa düşülür [3].

Səriştənin modellərinə gəlinə, qeyd etməliyik ki, onlar səciyyəvi xüsusiyyətləri qoruyub saxlamaqla idrak prosesində mədəniyyətlərərası səriştənin analoqu qismində çıxış edərək onu əvəz edir, lakin onun tam oxşarı deyillər.

Predmet mənsubiyyətindən asılı olaraq mədəniyyətlərərası səriştənin komponent tərkibi dəyişir. Mövcud olan modellərin hər birinin spesifikliyi də məhz mədəniyyətlərərası səriştənin modellərinin işlənilməsində müxtəlif nəzəri yanaşmaların olmasından irəli gəlir. Lakin mədəniyyətlərərası səriştənin strukturunun müxtəlif bilik sahələri nöqtəyi nəzərindən tədqiq edilməsi onun dəqiqləşdirilməsinə deyil, ümumilikdə qəbul edilmiş nomenklaturasının yoxolması ilə nə-

ticələnməmişdir. Məhz bu mənada tədqiqatların nəticələrini bir-birilə müqayisə etmək çətindir.

Nəzərdən keçirdiyimiz ədəbiyyatlardan belə aydın olur ki, hal-hazırda mədəniyyətlərəarası səriştənin strukturuna dair tədqiqat işlərində yekdillik, uzlaşma və mütənəsiblik yoxdur. Bunun səbəbi məqsəddən asılı olaraq mədəniyyətlərəarası səriştənin modellərinə daxil olan komponentlər arasında seçim zamanı diqqətin yönəldiyi komponentdən asılı olaraq bəzilərinin qəbul edilməsi, bəzilərinin isə kənarlaşdırılmasıdır.

Mədəniyyətlərəarası sahə gündən-günə genişlənərək həyatımızın müxtəlif sahələrini əhatə etdikcə təklif olunan nəzəriyyə və modellərin də sayı artır.

Nəzəri dezinteqrasiya vəziyyətində mövcud modelləri nəzərdən keçirmək vacibdir. Hal-hazırda aşağıda qeyd olunan 13 ölkənin alimlərinin təklif etdiyi 64 model mövcuddur:

1. ABŞ	6. Almaniya	10. Yeni Zelandiya
2. Kanada	7. Litva	11. Latviya
3. Fransa	8. Hollandiya	12. Danimarka
4. Rusiya	9. Böyük Britaniya	13. İsveç
5. Finlandiya		

Modellər haqqında informasiyanın sistemləşdirilməsi məqsədi ilə təsnifatın nəzəri metodundan istifadə edilmişdir [4, s.84].

Mədəniyyətlərəarası səriştənin təklif olunan modellərinin təsnifatının üzərində dayanacaq.

İlk təsnifat mədəniyyətlərəarası səriştənin modellərinin universal və spesifik - mədəni modellərə bölünməsidir [5, s.84]. Bu təsnifatın əsasını iki tədqiqat yanaşması *etic-* (universal) və *emic-* (spesifik-mədəni) təşkil edir. İngiliscə olan hər iki termin amerikalı dilçi Kennet Payk tərəfindən təklif olunmuş və sonralar hər bir humanitar elm sahəsində spesifik-mədəni və universal yanaşmaları ifadə etmək üçün istifadə olunmağa başlanmışdır [6, s.26]. Spesifik-mədəni modellər müəyyən bir situasiyanın səciyyəvi xüsusiyyətlərinə əsaslanaraq qurulmuşdur. Məsələn, ABŞ və yapon menecerlərinin mədəniyyətlərəarası kommunikasiyası və ya Avropa Şurasında fin nümayəndələrinin digər ölkələrin iştirakçıları ilə mədəniyyətlərəarası kommunikasiyası.

Beləliklə, mədəniyyətlərəarası səriştənin strukturuna onun komponentlərinin yalnız konkret kontekst üçün aktual olanları daxil edilir. Müəlliflər təklif etdikləri modellərin digər şəraitlərdə istifadə edilməsini nəzərdə tutmurlar. Onların məqsədi hər hansı bir dar elmi çərçivənin konkret tədqiqat iştirakçılarının xüsusiyyətlərinin mədəniyyətlərəarası səriştənin modellərində daha dəqiq əks olunmasıdır [7, s.267]. Bununla yanaşı, müxtəlif kontekstlərdə istifadə məhdudluğu, mədəniyyətlərəarası səriştənin mədəni-spesifik modellərinin əsas mənfi xüsusiyyətidir. Belə modellərin əsasında yaradılmış fərziyyələr çox vaxt normativ və lazımı qədər təhlil olunmamış olur.

Mədəniyyətlərəarası səriştəni konseptuallaşdırmaq cəhdləri, istənilən situasiya və mədəni kontekstlərdə kompetent davranışı öncədən xəbər verməyə çalışan

universal modellərin dominantlığına gətirib çıxarmışdır [8, s.3]. Universal ideyaların əsasını – dünyanın bütün xalqları haqqında mədəni-spesifik biliklərə yiyələnmənin praktik cəhətdən mümkünsüz olması ideyası təşkil edir. Beləliklə, mədəniyyətlərarası səriştə modeli ya universal ya da ümumi şəkildə qurulmalıdır. Lakin bu fikir mədəniyyətlərarası səriştənin bir çox universal modellərinin tənqid olunmasına zəmin yaradır.

Mədəniyyətlərarası səriştənin kontekstdən asılı olması bəzi tədqiqatçıların irəli sürdüyü bir mədəniyyətlə ünsiyyətdə səriştəli olan şəxsin digər mədəniyyətlə də ünsiyyətdə səriştəli olacağı məsələsində şübhəli məqamlar yaradır [9, s.470]. Belə ki, əgər bu və ya digər vərdişlər bir mədəniyyət daşıyıcıları ilə səriştəli ünsiyyətin aşılınması zamanı formalılıbsa, istənilən başqa mədəniyyətin nümayəndələri ilə uğurlu ünsiyyət qurmaq üçün avtomatik tətbiq oluna bilməz. Fikri davam edərək Brayn Şpitsberq və Vilyam Kyupaçin 1984-cü ildə açar ifadəsi olan “effektiv və qəbul edilən davranış” tərifinə müraciət edək: “Səriştəli fərd qarşıya qoyulan kommunikativ tapşırığı effektiv şəkildə yerinə yetirməyə qabil olan və digər tərəfin gözlədiyi və bəyənərək qəbul etdiyi davranışı nümayiş etdirdiyi halda müvəffəq olandır”[10].

Mədəniyyətlərarası kommunikasiyanın digər tədqiqatçıları, rus alimləri Y.M.Vereşagin və V.Q.Kostomarov tərəfindən verilən tərifdə bu fikir öz əksini belə tapmışdır: “Mədəniyyətlərarası kommunikasiya iki müxtəlif milli mədəniyyətə məxsus iştirakçının ünsiyyət aktında adekvat qarşılıqlı anlaşmasıdır”[11,s.26]. Lakin aydındır ki, “effektiv”, “qəbul edilən” və “adekvat” anlamları mədəniyyətdən mədəniyyətə fərqlidir. Məsələn, özünə inam kimi keyfiyyət (davranışın effektivliyi meyarı) həm Şərq, həm də Qərb mədəniyyətlərində eyni dərəcədə yüksək qiymətləndirilir. Amma özünəinamı nümayiş etdirərkən şəxsi maraqlarını qorumaq vasitələri (davranışın münasiblik meyarı) bu mədəniyyətlərdə fərqli olur.

E.Hollun fikrincə, mədəniyyətlərarası səriştə problemlərinin tədqiqində əsas məqsəd müxtəlif mədəniyyət nümayəndələri ilə uğurlu ünsiyyət qurmaq üçün mövcud ehtiyacları öyrənməkdir. İlk olaraq o, ünsiyyəti təhlili mümkün olan fəaliyyət növü kimi nəzərdən keçirir və bu ona “qarşılıqlı münasibətin mədəni modelləri” nəzəriyyəsinə inkişaf etdirməyə imkan yaradır. E.Holl mədəniyyətin kontekstə olan münasibətindən asılı olaraq iki yüksək kontekstual və aşağı kontekstual növlərini ayırd etməyi təklif etmişdir. Qeyd olunan şəxsin fikirlərinə əsasən, kontekst kiminlə və ümumiyyətlə nə baş verdiyi haqqında əhəmiyyətli olan məlumatdır[12].

Yüksək kontekstual mədəniyyət Koreya, Çin, Səudiyyə Ərəbistanı, Yaponiya kimi ölkələr üçün səciyyəvidir və əsasən keçmişə yönəlmişdir. Bu tip mədəniyyəti demək olar ki, zaman dəyişmir və bir çox məqamlar proqnozlaşdırıla biləndir. Bu mənada gündəlik ünsiyyət üçün baş verənləri təhlil etmək, geniş və dərin işıqlandırmağa ehtiyac yoxdur. Yüksək kontekstual mədəniyyətin nümayəndələri əsasən qeyri dil kontekstinə (mü sahibin xarici görünüşünə, statusuna, ünsiyyət maneələrə) əhəmiyyətli dərəcədə diqqət yetirirlər.

Bu dillərdə çox sayda işarələr, sətiraltı metaforalardan istifadə olunur. Məsələn, əgər sazişin müzakirəsində qərb mədəniyyət tipinin nümayəndəsi “bəli” deyirsə, bu təklifin qəbul edilməsi deməkdir. Yaponlar üçün isə “bəli” həm “xeyr” həm “bəli”, və ya “ola bilər” deməkdir. Bu onların şəxsiyyətlərarası münasibəti korlamamaq, insanların qəlbini qırmamaq qorxusundan, onları pərt etməmək istəyindən irəli gələrək “xeyr” və “yox” deyə bilməmələri səbəbindəndir.

Aşağı kontekstli mədəniyyət tipləri Kanada, Almaniya, ABŞ, Skandinaviya ölkələri üçün səciyyəvidir. Bu tip mədəniyyət nümayəndələri üçün baş verən hər bir şey haqqında xırdalıklarına qədər dərin və geniş məlumatları yazılı və şifahi formada analiz olunaraq əldə etmək mühüm şərtdir. Onlar hər bir şey haqqında mahiyyətə açıq şəkildə danışıq, məlumatı kontekstdə deyil, verbal şəkildə ifadə edirlər.

Mədəniyyətlərarası dialoq zamanı yüksək kontekstual mədəniyyət nümayəndələri aşağı kontekstual mədəniyyətə malik olanları aqressiv, sadəlövh, səbirsiz və təkkəbürlü hesab edirlər. Sonuncular da öz növbəsində birinci tip mədəniyyət nümayəndələrini anlamağın çətin olduğunu, onların özünəinamsızlıq, qətiyyətsizlik kimi cəhətlərə malik olmasını və birbaşa cavab verməkdən çəkindiklərini qeyd edirlər.

Hər iki tip mədəniyyət nümayəndələrini birləşdirən hər hansı ümumi bir iş, elm, təhsil sahəsindən kənar, yəni adət, ənənə, adi həyat tərzi, ailə, dost münasibətləri haqqında söhbətdirsə, onda hər biri öz çərçivəsində qalaraq normal ünsiyyət qurmaq qabiliyyətinə malik olmayacaq. Mədəniyyətlər arasındakı fərq aradan götürülməsi vacib olan kommunikasiya baryeri yaradır.

Qərb mədəniyyətində aşağı kontekstli açıq verbal ünsiyyət, yüksək - kontekstli Şərq mədəniyyətində isə ünsiyyət tərəfdaşlarına bilavasitə implisit müraciət qəbuləndir [6,s.164]. Digər bir misal: Yaponiyavə Çində effektivlik deyərkən “simanın qorunub saxlanması”, ABŞ-da isə məqsədə nail olmaq nəzərdə tutulur [12,s.148]. Beləliklə, mədəniyyətlərarası bilik və bacarığın sadəcə bir mədəniyyətdən digərinə tətbiq edilməsi hər zaman uğurlu olmur. Eyni bir kommunikativ məqsədə nail olmaq üçün qəbul edilən bir davranış digər başqa mədəniyyət üçün uyğun olmur.

Mədəniyyətlərarası səriştənin modellərinin struktur komponent tərkibinin məhdud və subyektiv olmasının səbəbi, Qərb paradıqması və pozitivlik ənənələrinin üstün olmasıdır. Bu mənada tədqiqatımızın obyektı olan mədəniyyətlərarası səriştə anlayışının Qərb dünyasının sərhədlərindən kənarında tədqiq edilməsinə marağ artır. Məsələn, bu səriştənin Qərbdə qəbul edilmiş anlayışından fərqli olan Çin mədəniyyətinə xas struktur elementlərinin tədqiqi nəticəsində aşağıdakı komponentlər müəyyən edilmişdir:

- emosiyaları nəzarət qabiliyyəti;
- hissləri dolay yolla ifadə etmək qabiliyyəti;
- müsahibinin “simasını qoruyub saxlamaq” qabiliyyəti;
- “özgə” qrupun üzvləri ilə münasibətdə fərqləri dərk etmək qabiliyyəti [13, s.372].

Bu komponentlərin heç biri Qərb alimlərinin təqdim etdiyi modellər üçün səciyyəvi deyil. Bununla da mədəniyyətlərarası səriştənin modellərinin komponent tərkibinin mədəni spesifikliyi aydın olur.

Bu kontekstdə sözügedən səriştənin eyni modelin müxtəlif mədəniyyətlərin nümayəndələri tərəfindən eyni şəkildə qəbul edilməməsi nəzərə alınmalıdır. Aleksey Matveyev və Riçard Milterin 21 rus və 19 amerikalı respondentlə apardıqları tədqiqatlarda mədəniyyətlərarası səriştənin komponentlərinin əhəmiyyətlik dərəcəsinin müəyyənəlməsi ilə bağlı fikir ayrılıqları aşağıdakı cədvəldə qeyd olunmuşdur:

Respondentlər	Bacarıq	Mədəniyyət haqqında biliklər	Şəxsi keyfiyyətlər
Amerikalılar	38%	33%	29%
Ruslar	37%	26%	37%

Respondent qruplarının hər ikisinin mədəniyyətlərarası səriştənin əhəmiyyəti-ni birmənalı şəkildə qəbul etməsinə baxmayaraq, Amerika mədəniyyətinin nümayəndələri mədəniyyət haqqında biliklərə, Rusiya nümayəndələri isə şəxsiyyətin fərdi keyfiyyətlərinə üstünlük vermişlər [14, s.109].

Bu tədqiqatın nəticələri mədəniyyətlərarası səriştənin bir modelinin müxtəlif mədəniyyətlərdə fərqli qəbul edilməsinin nümunəsidir.

Mədəniyyətlərarası səriştənin təhlil olunmuş 64 modeli elmi-metodiki ədəbiyyatda nəzərdən keçirdikdə onlardan 15-ni mədəni-spesifik və 49-nu universal modellərə bölmək olar.

İkinci təsnifatda mədəniyyətlərarası səriştənin modellərini peşə və ixtisas üzrə bölür. Müxtəlif ixtisas sahiblərinin, hətta bir-birinə yaxın ixtisasların belə nümayəndələrinin mədəniyyətlərarası səriştələrinin strukturunun fərqli olması hamıya dəqiqliklə məlumdur. Məsələn, parlament üzvlərinin mədəniyyətlərarası səriştəsi onlara çox yaxın peşə olan diplomatların mədəniyyətlərarası səriştəsindən fərqlənir [5, s.2]. Hüquqşünas, hərbiçi, sosial işçi, parlament üzvü, müəllim, turizm sahəsində çalışan işçi, həkim, tibb bacısı, feldşer və bir çox başqa ixtisas sahiblərinin mədəniyyətlərarası səriştə modelləri hazırlanmışdır.

Mədəniyyətlərarası səriştənin modellərinin üçüncü təsnifatı modellərin struktur komponentlərinin qarşılıqlı münasibət xarakterinə əsaslanır. Tədqiqatımızın çərçivəsində bizi yalnız xarici dillərin tədrisi çərçivəsində işlənilmiş mədəniyyətlərarası modellər maraqlandırır. Onların sayı az deyil. Bir neçəsini analiz etdikdən sonra biz beş tipdən ibarət olan öz təsnifatımızı təqdim edirik:

Kompozisional modellərdə mədəniyyətlərarası səriştənin komponentləri arasında olan münasibətlər əks olunmur, yalnız siyahı şəkildə təqdim olunur [15].

Ko-orientir modellər mədəniyyətlərarası səriştə iştirakçılarının bir-birindən asılılığını vurğulayır və onların kommunikasiya zamanı mədəniyyətlərarası səriştəyə qarşılıqlı təsirin necə baş verməsini əks etdirir [16, s.39].

İnkişaf modelləri mədəniyyətlərarası səriştənin inkişafının etnosentrizmdən etnorelativizmə qədər olan səviyyələrin dinamikasını və yabu prosesin inkişafını mərhələli şəkildə əks etdirir [17, s.182].

Kauzal modellər mədəniyyətlərarası kommunikasiyanın komponentlərinin arasında olan spesifik səbəb-nəticə əlaqələrini və ya bir-birilə asılılıq münasibətlərini əks etdirir [18,s.198].

Adaptativ modellər mədəniyyətlərarası ünsiyyət prosesində çoxsaylı qarşılıqlı münasibətləri nəzərdə tutur və ya qarşılıqlı tənzimləmə prosesini modelləşdirərək çoxsaylı interaksionaların bir-birindən asılılığını vurğulayır [19].

Mədəniyyətlərarası səriştənin komponentlərindən bizim fikrimizcə ən öndə gedən olan xarici dil bilikləri üzərində dayanmağa dəyər. Qərib müəlliflərinin hazırladığı mədəniyyətlərarası səriştənin modelləri, bəziləri istisna olmaqla, xarici dilə yiyələnmək komponentini tərkibinə daxil etmir. Nəzərdən keçirdiyimiz ədəbiyyatlar, hazırlanmış modellər postsovet məkanında, Azərbaycan da daxil olmaqla, xarici dilə yiyələnmək komponentinin mədəniyyətlərarası səriştənin struktur komponentlərdə dominant olduğunu təsdiq edir. Bunun səbəbi mədəniyyətlərarası səriştənin tədqiqat kimi məhz linqvodidaktika sahəsində aparıldığından irəli gəlir.

Lakin bu modellərin komponentləri arasında olan əlaqələrə aydınlıq gətirilməmiş, onlara həsr edilmiş etibarlı, empirik tədqiqat işləri aparılmamışdır. Bu və ya digər situasiyaya hansı vərdişin uyğun gəlməsi və onların bir-biri ilə necə əlaqəli olmasını müəyyən etmək mümkün deyil. Bundan başqa, tədqiqat çərçivəsində nəzərdən keçirdiyimiz modellərdə digər mədəniyyət nümayəndələri ilə qarşılıqlı münasibət qurmaq üçün bilik və bacarıqlardan istifadə yolları təsvir olunmur. Biliklərə malik olmaq hələ kompetensiyalı olmaq deyil. İnsan hər hansı müəyyən bir mədəniyyət üzrə ekspert ola bilər, amma təcrübədə digər mədəniyyətlərin nümayəndələri ilə lazımı səviyyədə ünsiyyət qura bilməz. Belə nəticəyə gələ bilərik ki, bilik mühüm komponent olsa da, mədəniyyətlərarası səriştə onunla kifayətlənə bilməz.

Beləliklə, mədəniyyətlərarası səriştənin modellərinin sayının çoxluğuna baxmayaraq, onun strukturu sahəsində aydınlıq və konsensus əldə olunmamışdır. Bu vəziyyətdən çıxış yolu mövcud yanaşmalar arasında kompromis ola bilər. Belə ki, mədəniyyətlərarası səriştə spesifik yanaşma mövqeyindən tədqiq edilməli və bunun nəticəsi olaraq, onun komponentlərinin səciyyəvi ümumi və abstrakt xüsusiyyətləri ayırd edilməli, habelə ümumiləşmənin nəticəsində vahid universal model yaradılması məqsədə uyğundur. Məqalə ali məktəblərdə xarici dillərin tədrisi zamanı tələbələrdə sözügedən səriştənin formalaşdırılmasının məqsəd və tələblərinə cavab verən, tələbələrin bilik və bacarıqlarına, yaş həddinə uyğun olan modelin seçilməsində faydalı ola bilər.

Ədəbiyyat

1. Nəzərov M. "Təhsilin modelləşdirilməsi kontekstində pedaqoji texnologiyalar" <http://geostrategiya.az/news.php?id=118>
2. Gudykunst W.B. Intercultural Contact and Attitude Change // International and Intercultural Communication Annual. Arizona .Vol. 1977, p.2 -16.
3. Byram M. Teaching—and—Learning Language—and—Culture / M. Byram, C. Morgan. – Clevedon : Multilingual Matters Ltd, 1994. – 219 p
4. Пассов Е. И. Методология методики: теоретические методы исследования. Елец: МУП «Типография» г. Ельца, 2011. Кн. 3. 634 с.

5. Lipponen K. What Is Intercultural Communication Competence in the Context of the European Parliament? : Finland: The University of Jyväskylä, 2005. 136 p.
6. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология, Учебное пособие для студентов ву-зов . М: Аспект Пресс, 2009, 368 с. S.164).
7. Nishida H. Japanese intercultural Communication Competence and Cross- Cultural Adjustment// International Journal of Intercultural Relations 1985.Vol.9.p 247-269
8. Пассов Е. И. Теория методики: принципы иноязычного образования. – Кн. 3 – Елец: МУП «Типография» г. Ельца, 2011. – 634 с.
9. Bennett M. J. Considering the Measurement of Cultural Phenomena and Intercultural Competence: Berlin, 2004, P. 9-17. Səh 11
10. Spitzberg В.Н., Cupach W.R. Interpersonal Communication Competence. Beverly Hills, CA, 1984)
11. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура; Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. 4-е изд. М.: Русский язык, 1990. 246 с
12. Hall E. T. Beyond Culture. New York: Doubleday, 1976. 298 p.
13. Chen G., Staosta W.J. Intercultural Communication Competence: a Synthesis // Communication Yearbook. – 1996. – N 19 Thousand Oaks, California, the USA: Sage. – P. 353-383.
14. Matveev A.V., Milter R.G. The Value of Intercultural Competence for Performance of Multicultural Teams// Team Performance Management. 2004. Vol. 10. № 5-6.p. 104-111.
15. Dardorff, D.K. (Ed.). (2009). The Sage Handbook of Intercultural Competence. (2009). Thousand Oaks, CA: Sage
16. Byram M.S. 19979. Byram M. S. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Clevedon: Multilingual Matters, Ltd., 1997. 124 p
17. Bennett M. J. A Developmental Approach to Training for Intercultural Sensitivity // International Journal of Intercultural Relations. 1986. № 10. P. 179-196.
18. Dardorff D.K. The Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization at Institutions of Higher Education in the United States: North Carolina State University, 2004. 337 p.
19. Berry J.W., Acculturation: When Individuals and Groups of Different Cultural Backgrounds Meet. 1998/https://www.researchgate.net/publication/240286013_Acculturation_When_Individuals_and_Groups_of_Different_Cultural_Backgrounds_Meet

Summary

Classification of Models Used in Forming Intercultural Competence

The paper deals with the classification and definitions of intercultural competence models. The 64 models designed by scientists from 13 European countries have been studied and systematized by the oretical method. The paper might be useful for further researches in promoting intercultural competence in the foreign languages teaching (in our case English) and more particularly in selecting models which includes knowledge of foreign language component and is appropriate to the native culture, purpose and aim of education, background and current level of competence and language skills of students.

Резюме

Классификация моделей используемых при формировании межкультурной компетенции

В статье рассмотрены классификации и определения моделей межкультурной компетенции. Существующие 64 модели, разработанные учеными из 13 европейских стран, изучены и систематизированы теоретическим методом. Эта статья может быть полезна для дальнейших исследований по продвижению межкультурной компетенции в преподавании иностранных языков (в нашем случае английского) и, в частности, при выборе моделей, включающих компонент знания иностранных языков, соответствующих местной культуре, цели и уровню образования, компетентности и языковых навыков студентов.

Rəyçi: p. e. d. J. Mehrəliyeva